

Guzmická, Hana

Semiotická a štylistická analýza diel Matúša Kavca

In: *Poetika prózy v česko-slovenských souvislostech : kolektivní monografie*. Pospíšil, Ivo (editor); 1. vydání Brno: Jan Sojnek - Galium, 2016, pp. 39-44

ISBN 978-80-906183-3-6

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81600>

Access Date: 21. 03. 2025

Version: 20250314

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Hana Guzmická (Nitra)

Semiotická a štylistická analýza diel Matúša Kavca¹

Abstrakt

Cieľom práce je rozšíriť okruh vedomostí o slovenskom spisovateľovi Matúšovi Kavcovi, ktorý uviedol tému drotárstva do slovenskej literatúry. Na základe množstva preštudovanej literatúry uvádzame komplexný celok informácií o živote a tvorbe tohto autora. Pri získaní informácií sme čerpali poznatky z domácej i zahraničnej literatúry dostupnej v knižniciach a v rodnom meste Rajec. Veľmi vzácnym a nápomocným zdrojom je prepis vlastnoručne napísaného životopisu autora, ktorý sa nachádza v archíve Mestského kultúrneho strediska Rajec.

Kľúčové slová: Matúš Kavec, drotárstvo, medzivojnová literatúra

Abstract

Semiotic and Stylistic Analysis of Works by Matúš Kavec

The aim of the presented paper is to broaden the scope of knowledge about the writer Matúš Kavec who has brought the topic of tinkering to the Slovak literature. Based on the amount of the studied literature, we provide a complex unit of information about the life and works of this author. In obtaining this information, we gathered knowledge from the Slovak and foreign literature available in libraries in the home town Rajec. A very valuable and helpful resource is the transcript of the hand written biography of the author, which is situated in the archives of the Municipal Cultural Centre in Rajec.

Key words: Matúš Kavec, tinkering, interwar literature

Matúš Kavec sa narodil 22. septembra 1898 v Rajci. V kontexte slovenskej literatúry ho zaraďujeme do medzivojnovnej literatúry. Patrí k spisovateľom, o ktorých vieme veľmi málo. Počas jeho života sa mu nedostalo zaslúžené uznanie a bohužiaľ ani po jeho smrti. V jeho rodnom meste Rajec je síce stále „živý“ v myšlienkach obyvateľov, no pre ostatných ostáva neznámy. Pri príležitosti výročia jeho narodenia alebo úmrtia o ňom vychádzajú články v mesačníku *Rajčan* a organizujú sa rôzne drotárske výstavy. Patrí k tým medzivojnovým spisovateľom, ktorí prostredníctvom psychologizujúcich postupov reagovali na vtedajšiu sociálnu realitu. V centre jeho záujmu bola drotárska

¹ Štúdia je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0060/15 Katolícka literatúra v stredo európskom priestore.

tematika a sociálno-spoločenská situácia úradníckej mestskej spoločnosti. Prezentoval sa iba svojou tvorbou, preto sa o jeho súkromnom živote dozvedáme veľmi málo. A to aj napriek tomu, že je priekopníkom drotárskej tematiky v slovenskej literatúre a nevenoval sa iba tejto téme. Vo svojich dielach zobrazil aj tematiku mestského prostredia. Jeho tvorba je určená tak deťom a mládeži, ako i dospelému čitateľovi.²

Ludovú školu navštevoval v rokoch 1905 – 1910 v Rajci. Po skončení šiestej triedy sa jeho matka rozhodla, že pôjde študovať na gymnázium v Prievidzi. Chcela, aby sa stal kňazom. Doma v Rajci ho na toto štúdium svedomite pripravovali. Prievidzské gymnázium patrilo rádu piaristov, no okrem členov rádu tam prednášali i civilní profesori. Keďže rodina mala málo peňazí, prilepšoval si doučovaním slabších spolužiakov. Po roku 1918 pracoval ako notár v obci Veľké Rovné, v rokoch 1924 – 1953 pracoval v Ústave robotníckeho nemocenského poistenia v Bratislave, neskôr bol mzdovým účtovníkom v Žiline a v rokoch 1954 – 1958 pracovníkom Agroprojektu v Bratislave. V živote to nemal jednoduché. Po februári 1948 patril k prenasledovaným spisovateľom, bol šikanovaný Štátnou bezpečnosťou a neustále sledovaný. V tom čase napísal rozlúčkový list a prikázal, aby ho otvorili iba v prípade, že by sa nevrátil domov. Ale vrátil sa. List zmizol a nikto z rodiny ho nikdy nenašiel. Kavec nechcel, aby sa jeho príbuzní dozvedeli mená jeho trýzniteľov. Vyvrcholením útokov proti jeho osobe bolo vylúčenie zo Zväzu slovenských spisovateľov v roku 1971 z rozhodnutia výboru Zväzu slovenských spisovateľov. Bol silne veriaci, a tak sa nikdy nechcel pomstiť nikomu, kto mu akýmkoľvek spôsobom ubližoval. Krátky čas bol dokonca i väznený.³

Jeho život sa odvíjal v dvoch vyhrotených a odlišných historických podmienkach. Týmto podmienkami neprešla len naša politika, ale i spôsob myslenia od pádu monarchie (1918) až po rok 1989. Na jednej strane pocit napätia, spoločenského chaosu, existenciálnej úzkosti, izolovanosti individua od spoločenských väzieb, rozkolísanosti a na druhej splynutie v kolektíve, socializmus. Pre jeho tvorbu je typické presvedčenie o určitom vplyve prostredia na človeka. Týmto sa okrajovo približuje k naturalizmu.

V Bratislave sa ako člen výboru bývalého spolku slovenských spisovateľov spoznal takmer so všetkými vtedajšími slovenskými spisovateľmi a toto prostredie ho inšpirovalo na napísanie románov a kratších próz, uverejnených hlavne v *Slovenských pohľadoch* a iných časopisoch.⁴ V tom čase bol už literárne činný. Pravdepodobne v tomto období napísal prvé dva romány *Svetom, moje, svetom* a *Tulák*. Prvý spomenutý román vychádzal na pokračovanie v denníku *Ludová politika* a druhý v obrázkovom časopise *Nový svet*. Prvý sa zachoval, no druhý, bohužiaľ, nie. V prozaickom diele *Svetom, moje, svetom* načrtnol konflikt medzi ilúziou a skutočnosťou. Zobrazil dôsledky

² KOLÍNOVÁ, H. *O Matúšovi Kavcovi*. In: Slovenské národné noviny, roč. 9, 1998, č. 44, s. 2.

³ KAVEC, L. *Ladislav Kavec o Matúšovi Kavcovi*. In: Romboid, roč. 27, 1992, č. 10.

⁴ KAVEC, L. *Vlastnoručný životopis*. Rajec: Kronika mesta Rajec č. 1.

osudového predurčenia detí drotárov, ktoré musia blúdiť cudzím svetom, pričom nostalgicky túžia za domovom, ktorý je im niekedy tak veľmi vzdialený.⁵

Matúš Kavca začal literárne tvoriť v polovici 20. rokov 20. storočia. Jeho tvorba je typická obrazom rozkladu tradičných predstáv človeka o existencii, manželstve, podnikaní a spoločenských ambíciách a viaže sa na prostredie, ktoré veľmi dôverne poznal – na svet drotárskych svetobežníkov a osudy úradníckych rodín. Ústrednou témou jeho tvorby je motív návratu ako dôsledok konfrontácie rodinného kruhu a cudzieho prostredia. V kruhu dezilúzií a ilúzií sa utvára i psychický typ jeho hlavných literárnych postáv. Tie sú prevažne obeťami neprímeraných predstáv o láske, spoločenskej kariére alebo o ekonomicko-politických projektoch.⁶ Jeho tvorbu môžeme rozdeliť na základe témy na dva okruhy. Prvý okruh tvoria prózy, ktoré sú inšpirované osudmi kysuckých drotárov. Práve ich Kavca priekopnícky uviedol do slovenskej literatúry. Do druhého okruhu tvorby patria prózy z mestského prostredia – hlavne Bratislavy.⁷

Matúš Kavca ovplyvnený životom v Bratislave napísal romány *Nezamestnaný* (1935) a *Kuvik na plote* (1935). Obidva sú situované do prostredia mestskej inteligencie. Autor sa pri ich písaní inšpiroval výletmi do Slávičieho údolia, kde medzi vinohradmi a záhradami boli malé domčeky prevažne stavebných úradníkov. Tí mali nad vchodmi domov napísané: „Klein, aber mein“, čo v preklade znamená – „Malé, ale moje“. Román *Nezamestnaný* je príbeh o domnejšom sprenevere, ktorá má okrem rodinnej roztržky ešte hlbšie dôsledky.⁸ Prepustený bankový úradník, zavrhnutý priateľmi i manželkou, sa ocitá na periférii bratislavského spoločenského života. Zlom nastáva až vtedy, keď skutočný vinník sprenevery spácha samovraždu. Vtedy je hlavný hrdina rehabilitovaný, snaží sa obnoviť svoj rodinný život a znovu získať spoločenskú renomé. Tento román je románom viacnásobnej krízy (existenčnej, rodinnej a etickej) a Kavca v ňom zvýraznil kontrasty stránok mestského života.

V románovo rámcovanom novelistickom príbehu *Kuvik na plote* rozvádza krízu manželstva. Rodinná tragédia učiteľa a jeho manželky sa rozvíja ako exemplárny príklad emocionálneho odcudzenia a sociálnej krízy, ktorá je typická pre život v mestskom prostredí. Kontúry reality sú tu načrtnuté opozíciou medzi egoizmom ľudí z mesta a senzibilitou vidiečana.⁹

Román s názvom *Návrat na hole* vydala v roku 1946 Matica slovenská, hoci bol román dokončený už oveľa skôr – v roku 1938. Tento román priniesol Matúšovi Kavcovi

⁵ KAVEC, L. *Matúš Kavca: 23. 9. 1898 Rajec – 2. 6. 1980 Bratislava*. In: Slovenské národné noviny, roč. 5, 1994, č. 28, s. 5–6.

⁶ BUKOVINSKÝ, F. *Predstaviteľ slovenskej medzivojnovnej prózy*. In: Slovenské národné noviny, roč. 10, 1999, č. 39, s. 3.

⁷ CABADAJ, P. *Album zabúdaných osobností: Kavca, Matúš*. In: Literárny týždenník, roč. 13, 2000, č. 14, s. 7.

⁸ BUKOVINSKÝ, F. *Predstaviteľ slovenskej medzivojnovnej prózy*. In: Slovenské národné noviny, roč. 10, 1999, č. 39, s. 9.

⁹ KASÁČ, Z. – BAGIN, A. et al. *Dejiny slovenskej literatúry V*. Bratislava: Veda, 1984, s. 188–200.

literárne ocenenie. V roku 1938 zaň získal Rázusovu literárnu cenu Spolku slovenských spisovateľov. Dielo spája myšlienku vernosti k vlasti a dramatickú špionážnu zápletku. Dvojtvárnosť hlavnej postavy (nepriateľského agenta a hostinského) rozuzľuje napokon až láska k rodnému kraju a láska k žene. Staršia verzia románu pod názvom *Pozdravujem vás lesy, hory* získala už vyššie spomínanú literárnu cenu.

V roku 1973 vyšiel Kavcovi súbor deviatich poviedok s názvom *Svetlonos*, hoci niektoré zo začlenených próz napísal už dávnejšie. Patria sem poviedky *Lyso, Starý otec, Kraviari, Lysin hriech, Lysin skon, Bača Štefan, Sváko Rosina, Belana* a *Svetlonos*. V knihe nájdeme spomienky na rodný Rajec, na susedov, blízkych ľudí, známe miesta, kamarátov a na obdobie detstva, ktoré dávno pominulo. Kniha prináša i postupné vyrovnávanie sa spisovateľa so starobou a s blížiacou sa smrťou.¹⁰ Kavec je autorom i dvojdielného románu s názvom *V rudých hmlách*, ktorý bol zároveň jeho debutovým dielom. Čitateľ sa v ňom stretne so spomienkami drotára, ktorý sa po revolúcii vracia domov z Ruska. Práve v tomto diele spisovateľ ukázal tragiku slovenských ľudí, ktorí túžiac po lepšom živote hľadali lepšie existenčné podmienky v zahraničí. Autor s prekvapením zistil, že po skončení vojny tento román vychádzal na pokračovanie aj v istom newyorskom denníku. Tento román na veľkom geografickom priestore a časovom úseku približuje život kysuckých a rovníanskych drotárov. Rázovité, krušné a pohnuté osudy slovenských drotárov v slovenskej národnej literatúre dovtedy ešte neboli vážnejšie a hlbšie spracované, hoci práve ony sú veľmi charakteristickým prvkom slovenského života. Tradičná priradovaco-stupňovitá kompozícia románu sleduje líniu vzniku a rozpadu čiastkových ideálov, ako aj ich postupné nahrádzanie novými ilúziami. Autor sa snaží kontrapunkticky paralelizovať psychologicky štylizované detaily plánu postáv s gradáciou sociálnych motívov.¹¹

Za najlepšie dielo Matúša Kavca je považovaný román *Grapy* z roku 1936. V tomto diele zachytil neúrodný kraj kysuckých gráp. Jana Adamusová v publikácii *Drotárstvo a jeho odraz v literatúre* napísala o románe, že približuje život drotárov v obci Veľké Rovné v osobe Ondreja a čiastočne aj vystaňovalcov do Ameriky. Vatrál, drotársky podnikateľ, ktorý musel utiecť po revolúcii z Ruska a zanechať tam celý majetok, chce v obci Veľké Rovné založiť drotársku fabriku.¹² Do optimálnej súhry sa tu dostávajú sociálno-utopické momenty plánu skutočnosti, citovo-racionálne reakcie postáv a fatalistický kolobeh príčin a ich následkov, ktorý podmieňuje rámec deja. Fabula je viazaná na ideu drotárskej fabriky.

Z článku, ktorý napísal syn spisovateľa, Ladislav Kavec, o svojom otcovi, sa dozvedáme, že Matúš Kavec zostavil na žiadosť svojho zaťa, Dr. Sýkoru, *Lekársky slovník*, ktorého rukopis vážil najmenej sedemdesiat kilogramov. Ďalej sa dozvedáme o rukopisoch, ktoré mal jeho syn Ladislav k dispozícii, niektoré sú iba na niekoľkých

¹⁰ PEKARÍKOVÁ, K. *Matúš Kavec: literárny a ľudský odkaz spisovateľa*. In: Kultúra, roč. 11, 2005, č. 16. [online]. [cit. 2015-11-20]. Dostupné na: <http://www.kultura-fb.sk/new/old/archive/pdf/kult1608.pdf>.

¹¹ KASÁČ, Z. – BAGIN, A. et al. *Dejiny slovenskej literatúry V*. Bratislava: Veda, 1984, s. 119.

¹² ADAMUSOVÁ, J. *Drotárstvo a jeho odraz v literatúre*. Žilina: Považské múzeum v Žiline, 2012, s. 22 – 24.

stranách, iné sú pravdepodobne kompletne. Sú to diela *Estetika*, *Poviedky (Železný kôň, Nezábudka, Holubica, Záveje, Lukušov hriech, U potoka potopa, Dovolenka Sláva Brezinu, Beznohý Peter)*, *O zemetraseniach v údolí Rajčianky*, *Anna Sockmanová (Čarodej)*, *Stretnutia*, *Helena Wierzbická*, *Stretnutia s drotármi 1914–1924*, *Martinská idyla*.

Matúš Kavca sa vo svojej literárnej tvorbe nevenoval iba písaniu románov. Napísal tiež rôzne eseje a poviedky, životopisy *Letz a iní – poznámky*, *Sihlavský chalani I–II*, *Povstanie v našich horách*. Posledné sú diela, v ktorých opisuje Slovenské národné povstanie, o čom nevedeli ani jeho blízki.¹³

Spisovateľ Matúš Kavca, ťažko chorý na rakovinu, zomrel 2. júna 1980, v deň, keď oslavoval šesťdesiate výročie sobáša. Deň pred smrťou pozval k sebe všetky svoje deti. Posledné mesiace pred smrťou tušil, že sa blíži jeho koniec. Dcéra Božena mu zabezpečila návštevu kňaza, kapucína, dobrého rodinného známeho. Ten prišiel tajne, v civile a vykonali sa potrebné obrady. Večer sa deti rozišli, len najmladšia dcéra Anna s manželom ostali pri ňom, syn Ladislav so sestrou Miluškou a jej manželom sa vrátili do Žiliny. Nasledujúci deň Matúš Kavca zomrel. Je pochovaný v Bratislave. Jeho pohrebu sa, žiaľ, zúčastnili len tí spisovatelia, ktorí sa nebáli režimu, napríklad bratia Ferkovci, Izakovič a iní. Vtedajší minister Válek vydal totiž zákaz zúčastniť sa pohrebu, keďže bol cirkevný.

Literatúra

- ADAMUSOVÁ, Jana: *Drotárstvo a jeho odraz v literatúre*. Žilina: Považské múzeum v Žiline, 2012.
- BUKOVINSKÝ, František: *Predstavitel' slovenskej medzivojrovej prózy*. In: Slovenské národné noviny, roč. 10, 1999, č. 39.
- CABADAJ, Peter: *Album zabúdaných osobností: Kavca, Matúš*. In: Literárny týždenník, roč. 13, 2000, č. 14.
- KAVEC, Ladislav: *Ladislav Kavca o Matúšovi Kavcovi*. In: Romboid, roč. 27, 1992, č. 10.
- KAVEC, Ladislav: *Matúš Kavca: 23. 9. 1898 Rajec – 2. 6. 1980 Bratislava*. In: Slovenské národné noviny, roč. 5, 1994, č. 28.
- KAVEC, Matúš: *Vlastnoručný životopis*. Rajec: Kronika mesta Rajec č. 1.
- KASÁČ, Zdenko – BAGIN, Albín et al.: *Dejiny slovenskej literatúry V*. Bratislava: Veda, 1984.
- KOLÍNOVÁ, Helena: *O Matúšovi Kavcovi*. In: Slovenské národné noviny, roč. 9, 1998, č. 44.

¹³ KAVEC, L. *Ladislav Kavca o Matúšovi Kavcovi*. In: Romboid, roč. 27, 1992, č. 10, s. 2.

PEKARÍKOVÁ, Katarína: *Matúš Kavec: literárny a ľudský odkaz spisovateľa*. In: *Kultúra*, roč. 11, 2005, č. 16. [online]. [cit. 2015-11-20]. Dostupné na: <http://www.kultura-fb.sk/new/old/archive/pdf/kult1608.pdf>.

Mgr. Hana Guzmická

Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr

Fakulta stredoeurópskych štúdií, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Dražovská 4, 949 74 Nitra – Slovenská republika

hanka.guzmicka@gmail.com